

ІХ
Краєзнавчі читання

імені
о. Петра Лебединцева

Біла Церква
2011 р.

Управління культури і туризму Київської обласної
державної адміністрації

Білоцерківський краєзнавчий музей

Білоцерківська міська організація
охорони пам'яток історії та культури

Товариство охорони старожитностей Київщини

IX Краєзнавчі читання

імені
о. Петра Лебединцева

22 грудня 2011 р.

Біла Церква
2011

УДК 908:372.48

ББК 26.891 (4Укр-2 Біла Церква)

К 78

ІХ Краєзнавчі читання імені о. Петра Лебединцева. 22 грудня
2011 р. – Біла Церква, 2011. – 34 с.

Редакційна колегія:

Діденко Л.М., кандидат історичних наук, директор Білоцерківського краєзнавчого музею, заслужений працівник культури України;

Коломієць В.А., заступник директора з наукової роботи Білоцерківського краєзнавчого музею;

Чернецький Є.А., завідувач відділу інформаційно-краєзнавчої роботи Білоцерківської міської ЦБС.

На обкладинці:

малюнок Napoleon Orda. Околиця Білої Церкви. XIX ст. із книги *Aftanasy R. Materiały do dziejów rezydencji / pod redakcją A J. Baranowskiego.* – Т. XI В. – Warszawa, 1993.

ЗМІСТ

I. Оргкомітет	3
II. Журнал "Читань"	4
III. Матеріали	
<i>Андрій Сорокун.</i> Нові мезо-неолітичні пам'ятки Південної Київщини	5
<i>Євген Чернецький.</i> Кілька спостережень щодо київського кола Лебединцевих (за метричними книгами 1860-х рр.)	13
<i>Анатолій Бондар.</i> Релігійна ситуація в Білій Церкві в кінці 70-х на початку 80-х рр. ХХ ст.	17
<i>Володимир Павлюченко.</i> "Дружній" та "Царський" сади в парку "Олександрія" за результатами польових досліджень 2001–2009 рр.	20
<u>Епізоди з життя м. Білої Церкви</u>	
Спогади німецького офіцера про розстріли в Білій Церкві у перші місяці окупації (<i>переклад з німецької Олександра Ярмоли</i>)	28
<i>Володимир Коломісць.</i> До питання про деякі обставини "знешкодження" колишнього начальника пожежної охорони РВ НКВС М. Базюка	32

I. Оргкомітет

Загальна рада:

Людмила Діденко, голова
Валентина Коломісць
Євген Чернецький
Олександр Ярмола

Видавничий комітет:

Людмила Діденко, редактор
Валентина Коломісць, відповідальний за макет
Євген Чернецький, відповідальний за текст

ІХ Краєзнавчі читання імені о. Петра Лебединцева

ІІ. Журнал
конференц-зал Білоцерківського краєзнавчого музею
22 грудня 2011 року
Початок – 15.00, закінчення 17.00

Присутні:

1. Бондар Анатолій Володимирович, гімназія №1
2. Вітвіцька Олена Володимирівна, БКМ
3. Губа Алла Іванівна, БКМ
4. Євпак Олег Вікторович, БКМ
5. Іванців Володимир Панасович, краєзнавець, голова товариства "Просвіта" м. Білої Церкви
6. Іващенко Олена Анатоліївна, БКМ
7. Коломиєць Володимир Олексійович, голова Товариства незаконно репресованих м. Білої Церкви
8. Коломиєць Валентина Анатоліївна, БКМ
9. Корнієнко Світлана Володимирівна, БКМ
10. Кривенька Інна Миколаївна, БКМ
11. Любацька Наталія Андріївна, БКМ
12. Мартиненко Олександр Валентинович, ЦБС
13. Одольський Віктор Віталійович, БКМ
14. Павлюк В'ячеслав Миколайович, головний геолог Правобережної геологічної експедиції
15. Павлюченко Володимир Іванович, БКМ
16. Петренко Вікторія Віталіївна, БКМ
17. Семашко Ярослав Йосипович, БКМ
18. Семида Тетяна Миколаївна, БКМ
19. Семінсенко Росіна Вікторівна, БКМ
20. Сорокун Андрій Анатолійович, БКМ
21. Стародуб Олексій Володимирович, ЦБС
22. Чернецький Євген Анатолійович, ЦБС
23. Шевчук Наталія Вікторівна, БКМ
24. Ярмола Олександр Володимирович, БНАУ

Скорочення:

БКМ – КЗ КОР "Білоцерківський краєзнавчий музей"
БНАУ – Білоцерківський національний аграрний університет
ЦБС – Централізована бібліотечна система м. Білої Церкви

**Епізоди з життя
м. Білої Церкви**

➤ Епізод 1

**Спогади німецького офіцера про розстріли в Білій Церкві
у перші місяці окупації⁶**
(переклад з німецької Олександра Ярмоли)

З середини липня до середини чи кінця серпня⁷ я знаходився зі своїм військовим підрозділом у Білій Церкві. Я знаю напевно, що ми 15 серпня ще були у Білій Церкві. Я можу це пригадати, оскільки ми із друзями розмірковували про те, що сонце вже не так сильно гріє, і, як ми думали, поступово настає осінь. Ми були такими загорілими, що раптом констатували – сонце більше не впливає на загар нашої шкіри. Ми розташувалися в комплексі інституту генетики. У той час, оскільки мене це цікавило, я розмовляв із професором інституту про мінливість генетичних факторів. Мені ще спадає на думку, що тодішній військовий лікар був з Баден-Мергентхайм. З ним я блукав інститутом у пошуках запасних частин до рентгенівського апарата. У вечірні години, якщо нам не було чого робити, ми виходили гуляти. Пам'ятаю, що одного вечора я проходив по території біля задньої стіни казарми. Я побачив караульного, який стояв перед невеличким будиночком. Наскільки я можу пригадати, з примкнутим багнетом. Це був

⁶ Переклад одного із свідчень про військові злочини вермахту та підрозділів СС у Білій Церкві. За виданням: Ein Offiziersanwärter über die Tötung der Erwachsenen // Schöne Zeiten / Herausgegeben von E. Klee, W. Dressen, V. Riess. – Frankfurt, 1988. – S. 132–134.

⁷ Описуються події літа 1941 року, відразу після окупації Білої Церкви німецькими військами (16 липня 1941 р.).

IX Краснавічкі чытання імені о. Петра Лебединцева

есесівець. Він був ще молодою людиною. Я гадаю, що йому було десь 26 років. Цей караульний стояв біля рогу будинку. Недалеко від нього сиділи три молоді дівчини. Одна з цих дівчат справляла природну потребу, що мене особливо вразило. Було надзвичайно смішно, що есесівець, з примкнутим багнетом охороняв дівчину, коли вона справляла свою природну потребу. Дівчата ще сміялися і хихотіли. Караульний зупинив мене і сказав: «Вам не можна тут ходити, бо тут відбувається страта». На це я розсміявся і, вказуючи на дівчину, запитав: «Можливо цих дівчат?». Я думав, він скаже, що дівчата не мають з цим нічого спільного. Але він лише відповів: «Ви можете дивитись». Я сказав йому: «Дуже дякую». Потім я розвернувся кругом. Тоді я не був готовий до думки про цю страту, але потім пішов туди, щоб побачити, що відбувається.

Підхід до місця страти був огорожений муром, а вхід високими залізними ґратчастими воротами, що були зачинені. Тому я не міг пройти далі. Я залишився з іншими солдатами і цивільними стояти перед цими воротами і дивився на місце страти через ґрати. Місце страти знаходилося від нас на відстані близько 80 метрів. Я бачив, що перед глибокою ямою приблизно 9 дівчат або жінок стояли на колінах. Вони були обличчям до ями. Інші 9 дівчат чекали перед будинком. Мене особливо вразили спокій і дисципліна цих людей. Позаду дівчат, які стояли навколішках перед ямою, знаходилось відповідно по два солдати на кожную людину. Це були есесівці.

За наказом старшого вони стріляли з карабінів у голови. Люди падали вперед в яму. Вони іноді переверталися. Часом було видно, як високо відлітає верх черепа. Карателі були оббризкані кров'ю. Вони стріляли з відстані близько 5 метрів. Це була жахлива картина. Я пригадую, що старший есесівець стріляв у яму з автомата, причому він підходив до її краю. Він підходив спочатку до широкої, а потім до вузької її сторони. Звідти він також давав команди стріляти. Цей есесівець, наскільки я пригадую, мав на петлицях 3 зірки й одну балку. Це був кремезний чоловік. Я думаю, що йому було десь за 30 років.

IX Красназвчі читання імені о. Петра Лебединцева

Пізніше, коли після страти відчинили залізні ворота, я підійшов до ями. Перед могилою були місця, в яких збиралася кров. Я не спускався в могилу. Могила була близько 7–8 метрів у довжину, близько $2\frac{1}{4}$ у ширину, за моєю оцінкою початково вона була глибиною 4 метри. Вона була, коли я її того дня оглядав, ще на $2\frac{1}{2}$ метра від краю ями незаповнена. В цій могилі трупи лежали шарами. Мертві тіла були покриті землею.

Коли я стояв біля ями, есесівець з 3 зірками й однією балкою ще ходив навколо ями і пострілами добивав пораних. У цей перший вечір я побачив, як описаним мною способом було розстріляно близько 162 осіб. Щоразу розстрілювали 9 осіб, в цей час наступні 9 осіб мусли чекати, коли їх приведуть. Люди, які повинні були бути розстріляні, рухалися як процесія до цієї могили. Вони йшли в ряд, де кожний мусив покласти руки на плечі тому, хто йшов попереду. Вони йшли тихо і спокійно назустріч смерті. За весь час страти, я бачив лише двох жінок, що плакали. Це було для мене незбагненним.

Після цього першого вечора я приходив ще неодноразово на те місце. Страти відбувалися щоразу вечорами близько 18 години. Я був десь 6 тижнів у Білій Церкві і особисто бачив близько 6 страт, про подальші я чув, коли мої товариші поверталися додому й казали: «Вже знову стріляють». Під час цих 6 страт, які я бачив, могло в цілому бути розстріляно близько 800–900 осіб. Це завжди була така картина, яку я змалював. При цьому жертв збиралося більше, ніж тих, хто розстрілював. Я ще сьогодні згадую повну картину цього. Це було завжди якимось по-особливому, коли жертви перекидалися й падали в яму. Жертви звалювалися не рівномірно, а іноді хиталися, іноді падали в яму без усякого порядку. Я сам тримав у руці шматок шкіри з голови з волоссям із сивиною, що лежала недалеко від могили. Це було першого вечора, коли я був біля ями. Спочатку були розстріляні жінки. Наскільки я можу пригадати, я бачив 2 дітей. [...] Тоді це була не цікавість, яка мене штовхала це спостерігати, а неможливість повірити, що

ІХ Краснзавчі читання імені о. Петра Лебединцева

подібне може відбуватися. Також і мої друзі, які ці події між собою довго обговорювали, були охоплені жахом.

Солдати і без того вже знали про ці розстріли, і я можу пригадати, що один мій підлеглий розповідав, як він у Луцьку брав участь в одному з таких розстрілів. Чи він стріляв, я не знаю, я заборонив своїм підлеглим у цьому брати участь.

Я не хочу замовчувати, що солдати, які перебували у Білій Церкві, знали, що відбувається. Кожного вечора, протягом часу мого там перебування, чулися постріли, хоча ворога не було поблизу.

Обговорення:

Іванців В.П.

Масові розстріли проходили в районі Критого ринку. Є свідчення про `проведення тортур у будинку по вулиці Гординського, в якому до війни розташовувався райком комсомолу.

Бондар А.

При будівництві магазину «Спорттовари» виявлено багато людських кісток, що свідчить про масові розстріли у цьому районі міста

Мартиненко О.В.

Розстрілювали полонених і на Підвальній вулиці, там знаходилася тюрма.

Коломиць В.О.

У Білій Церкві виявлено багато поховань по вулиці Матросова.

Семашко Я.Й.

Масові розстріли євреїв фашисти проводили в Томилівському лісі.